

DOLORS OLLER: VIRTUTS DE LA PARAULA

Joan Todó

Ens trobem a les oficines del PEN català, a dalt de tot de l'edifici de l'Ateneu. Un lloc que, si bé és difícil accedir-hi (i fins i tot trobar-lo), té una notable vista sobre el Barri Gòtic, justament ara que cau la tarda. L'entrevista comença accidentada: un servidor, més aviat tímid, no té gaire experiència en aquests quefers. I per altra banda, hi ha hagut una confusió: Dolors Oller pensava que l'entrevista se centraria en Gabriel Ferrater (fins i tot n'ha dut dos llibres, Les dones i els dies i Noticias de libros). Per això, la meua primera pregunta, plena de vacil·lacions, la sorprèn.

TODÓ. Oscar Wilde, a El crític com a artista, deia que la crítica literària és la forma més civilitzada d'autobiografia. Si és així, ¿qui és Dolors Oller? ¿Què diuen de tu els llibres que has fet?

OLLER. Bé, en un aspecte hi estic d'acord: per un cantó el qui llegeix és una persona. I llegir vol dir penetrar-te del significat dels signes que llegeixes, en la mesura de les teves possibilitats. Però clar, al mateix temps, per llegir bé, has d'estar disposada a anar més enllà de la teva subjectivitat, has d'estar atenta a l'objecte textual, i a allò que et suggereixen les seves estratègies. Si no ho fas, mai aprendràs res en llegir. Clar que quan escrius sempre hi ha una força, una energia que és personal i que et porta a fer-ho d'una manera i no d'una altra, i la meua opció pel que fa al pensament literari és més aviat arribar a indicar com està fet un text, que no pas decidir sobre el seu valor. A mi el que em motiva és precisament això, sigui en crítica o sigui en creació de primera instància: el pensament literari. Per això només parlo de llibres o d'autors que em suscitin aquest pensament. I de fet no tinc cap problema per admirar i elogiar el talent dels altres. De manera que intento analitzar i explicar molt bé quins són els efectes del text en la meua consciència quan jo el llegeixo.

T. A Aprendre de la lletra, però, hi ha les «Notes dominants» i els «Apunts de lectura», que són menys teòrics...

O. Sí, aquests articles crec que són interessants, i més àgils, perquè es tracta de textos curts que van dirigits a explicar el nucli del sentit que, segons la meua lectura, manté el text. També són molt intencionats, i va ser força divertit buscar un títol d'una sola paraula que correspongués a aquest nucli: «Latència», «Designis», etcètera. De fet, és aquesta paraula la que donava, per mi, el nucli de sentit de l'obra. Ara ja és una cosa molt vista, però en el moment va tenir un cert èxit, com a novetat dins la crítica de diari. Hi ha també els «Punts de referència», de *La construcció del sentit*, que eren també semblants en la intenció, només que es concentren en una figura retòrica que és la que genera o explica tot el poema. Per exemple, en el cas del que parla de Ferrater, tot gira a l'entorn de l'epifonema. En el de l'Espriu, em sembla que era l'ús del paral·lelisme; o, en el de Vinyoli, el nucli era el remolí d'una metàfora sostinguda, una al·legoria petita que és la que dona sentit al poema. En fi, he de dir que, tenint en compte l'època en què van sortir, crec que en aquesta sèrie vaig posar en circulació molts conceptes i termes retòrics oblidats o no explicats, i aquesta és, en definitiva, una de les tasques que ha de fer la teoria poètica. També a *La construcció del sentit* vaig començar a explicar i a denominar una tipologia de la paraula poètica, que després es desenvolupa a *Virtuts textuais* i a *Accions i intencions*. Però passa que en aquest cas encara no he fet l'article on han de sortir-hi els exemples: hi ha només l'explicació teòrica nua, pelada. I és una mica difícil de seguir... Ho reconec. Però és una idea molt simple, que vaig intuir fa ja molt de temps, a l'època en què feia de mestra de pàrvuls i ensenyava relacions entre les paraules i les coses; després he anat constatant que aquesta distinció és una distinció gairebé «natural» i que, d'una manera o altra, en un context d'estudi o en un altre, molts autors, semantistes antics i moderns, ja s'hi havien referit —de manera que té el seu pedigrí intel·lectual, que jo he anat resseguint fins a formular-la a través de la poètica de la lingüística semiòtica.

T. *Ja ho has deixat entreveure però, més concretament, ¿quines escoles crítiques, quins autors, creus que t'han influït?*

O. Tota la fenomenologia en els seus més variats aspectes: lingüístic o semiòtic, hermenèutic i de pensament: Northrop Frye, Paul de Man, Leo Spitzer, Martínez Bonati, Kenneth Burke, Dufrenne, Sartre, P. Ricoeur... També m'interessa la desconstrucció, en certa manera... I després també considero molt important el pensament d'Émile Benveniste i el de Charles Sanders Peirce. Exemplar la feina de Genette, Eco, Jakobson, Magliola, i tants altres... I sobretot, jo em fio molt dels assaigs dels propis creadors quan parlen del seu art i del pensament creatiu. Bé, n'hi ha molts, i cadascú a la seva manera. La lectura de l'assaig sempre m'ha fet companyia. Jo vaig fer una carrera una mica mecànicament, a

l'entorn d'un saber molt positivista i acumulatiu, en el sentit d'històric, i on la metodologia poètica era fora del programa. És un buit que té la formació acadèmica espanyola. Per exemple, els grans pensadors que són significatius, i en tots els àmbits, són gairebé tots gent formada en una tradició de pensament sòlid i en línia de continuïtat: una tradició i unes pràctiques metodològiques, que ja dins de la contemporaneïtat han rebut la influència de la fenomenologia (husserliana i pre- i posthusserliana): d'aquí surt una pràctica conscient del hiatus que es dona entre el subjecte i l'objecte, i una voluntat de mirar l'objecte des de dins; Un mètode que, en literatura, també va practicar el *close reading* dels del New Criticism. Van haver de passar molts anys, abans no m'adonés que tot el pensament modern lingüístic, semiòtic, provenia d'una manera i d'una metodologia del pensar, una metodologia de veure les coses, d'apropar-se al text com si fos un altre i observar com està construït, quina és la seva formalització interna.

T. I d'allà ve l'estètica de la recepció, també...

O. Sí, clar, també m'han influït la metodologia de W. Iser i la de R. Ingarden; però en aquella època l'estètica de la recepció era més Jauss i el vessant sociològic, que jo no he desenvolupat. Però si mires Gabriel Ferrater, que és un dels intel·lectuals més importants que tenim, el seu mètode és completament fenomenològic, tant als seus assaigs com a la seva poesia. Si llegeixes *La poesia de Carles Riba*, el llibre sobre Foix, els articles sobre pintura —ixa-t'hi—, quan s'enfronta a problemes literaris, sempre explica com està feta l'obra, quines són les seves estratègies. El pròleg del *Nabí*, que en el seu temps va ser molt nou respecte de les interpretacions ja fetes, és completament fenomenològic: amplifica el motiu bíblic de manera que el refús a complir un destí —refús inútil perquè, de fet, si hom se sent cridat a fer alguna cosa, és que ja té el desig o la voluntat de fer-la— doncs el refús a una mala missió és només el motiu d'un avanç en altres direccions que, en definitiva, acaben constituint un altre camí. I caminar és el que importa, no el destí. Per això cap al final diu que tota vida és poètica, és a dir, construïda. Ara, per exemple, han reeditat *Noticias de libros*, que és una meravella, i que és el testimoni de la seva feina com a lector professional. [*Obre el llibre i em llegeix el primer informe, sobre un estudi d'Eric Auerbach, remarcant el lloc on Ferrater parla del «principio, más estrictamente metodológico-científico, de que sólo “preguntas específicas” rinden fruto»*] Aquesta capacitat de síntesi, d'anar a allò que és l'origen del pensament, Gabriel la té. I en els poemes, si t'hi fixes, fa el mateix: cada poema és un interrogant, la formulació d'un problema. I la forma en què està presentat implica que el lector ha de seguir el raonament fins arribar a una reflexió o experiència que, de fet, és el

mateix poema que la configura. No sé si m'explico bé, però és així. I en aquest procés és on radica l'emoció.

T. *No sé si prendre-m'ho gaire seriosament, però sempre s'ha parlat del Grup de Girona. Què era?*

O. Jo crec que, això, els que ho deien eren els de Barcelona. Perquè a Barcelona, tan aviat surt una gent que formen la seva pròpia xarxa i que no pertanyen a la xarxa de famílies barcelonines conegudes, necessiten primer que res encasellar-los. Que ho aconseguixin o no, és una altra cosa. I d'aquí va sortir tot: d'una colla de gent de Girona que estudiàvem a Barcelona. Crec que hi havia una base comuna: la vida gironina, un batxillerat a l'Institut de Girona, l'escoltisme, un aire de cultura transpirinenca... i una ambició i possibilitats de fer canvis, de viure diferent. Tots lletraferits i lectors amb opinions i afectes especials, gent amb dedicacions diverses, però amb idees estètiques comunes. N'hi havia que tenien vocació d'escriptors i n'hi havia que no. Naturalment la denominació era pels que escrivien. En realitat, sovint anàvem a classes d'altres carreres, per exemple a les de Biologia o a les d'Estètica i Filosofia. Ens veïem aquí entre setmana i després, en tornar el cap de setmana cap a Girona, fèiem les gresques habituals, quedàvem per sortir; en fi: l'esplendor a l'herba... Clar que hi havia un lligam i uns determinats gustos estètics i preferències literàries, però no crec que hi hagués una voluntat de fer un grup. El que passava també és que, sense ser de cap capelleta, la nostra catalanitat era lingüística i territorial, natural, i no teníem consignes de partit. La qual cosa ens deixava una mica al marge de les cèl·lules pensants i de poder, tot i que també ens afegíem a la protesta i a les reivindicacions generals i també col·laboràvem en determinats projectes. Però, en definitiva, anàvem una mica per lliure.

T. *Abans has dit que la teva formació va ser molt positivista. ¿Com vas arribar a la Teoria de la Literatura?*

O. Passava una cosa: en aquella època, estàvem sortint d'una dictadura. I s'ha de dir que la seva pressió ja s'havia relaxat molt. I econòmicament, la gent de classe menestral o del petit comerç havia prosperat, de manera que els seus fills podien anar a la universitat, juntament amb els que sempre hi havien anat. El món universitari es va tornar interclassista. Això va massificar la Universitat; però, donada la naturalesa de l'acadèmia espanyola, això va ser molt positiu perquè va eixamplar molt el camp d'influència cultural a classes que no en tenien. Jo pertanyo a aquesta classe que hi va accedir sense ser-hi predestinada. Quan vaig néixer, ningú no s'hauria pensat que estudiaria una carrera. De fet, primer em van fer fer Magisteri, a Girona, per allò que una noia... i va ser després que vaig anar a Barcelona, a la Universitat. La vocació docent, en realitat, l'he tinguda tota la vida i,

de fet, estic orgullosa de dir que he estat docent en totes les etapes de l'educació, des de pàrvuls fins als universitaris i post-. Després, quan vam acabar la llicenciatura, hi havia també tota l'efervescència enciclopèdica: tothom treballava en una enciclopèdia. I jo, després de fer classes al Col·legi del Collell i a l'ICESP en el curs de preuniversitari, gràcies a una amiga, la Mari Cardona, que hi treballava i que em va recomanar (i també perquè el Dr. Riquer em va donar suport), vaig entrar a Planeta, cosa que em va anar molt bé, perquè jo pensava que faria articles de literatura, però em van posar a la secció de lèxic; i el lèxic és molt dur, però molt instructiu: per molt que tinguessis el Bompiani, el Larousse, la RAE, etcètera, el que hi havia cada matí damunt la taula per fer era una carpeta amb paraules de les quals havies de redactar els significats i les entrades i les funcions. Clar: has de definir categories, classes i formes, has de diferenciar accepcions, i buscar exemples discursius i gramaticals. Potser això va marcar la meva vocació teòrica posterior.

T. *Del 1971 al 1973, a més, vas viure a Londres. Què hi feies?*

O. Això va ser gràcies al Dr. José Manuel Blecau (pare, que li dèiem nosaltres, per diferenciar-lo dels seus fills). Vaig dir-li que m'agradaria sortir a fora, i em va parlar d'una plaça de lectorat d'espanyol a Londres; jo hi vaig optar, ell em va recomanar, i els anglesos em van acceptar. Clar, allò també va ser una escola: hi feia de *language assistant*, i hi havia de fer conversa i gramàtica. És a dir, llengua. Llengua espanyola, compte; sóc una nena Wert, jo... [riu] i la veritat és que, tot i la immersió castellana i que he hagut de fer l'escola, la universitat i totes les meves oposicions en castellà, no per això he oblidat la meua llengua. I de fet, tot i que escriure el que jo escric en català és una decisió una mica arriscada, em va semblar que algú havia de començar a fer pensament literari contemporani i a utilitzar el català dins el sistema disciplinar d'aquesta branca del pensament poètic: ni filologia, ni crítica ni història ni filosofia; una mica de tot: poètica i retòrica. I ho vaig voler fer en català —tot i que tampoc n'hi havia gaire en castellà. Però en fi, equivocada o no (pel que fa al pragmatisme publicitari), aquí ningú no et fa gens de cas, perquè no són estrictament estudis de català, el que jo faig... Bé, a Londres van acabar de forjar el meu sentit lingüístic dels textos: vaig conèixer i llegir les obres importants del New Criticism i, per una qüestió de la docència, també em va interessar la pragmàtica i la gramàtica del discurs. I, sobretot, Londres va significar una vida: el cinema, la música i l'art, a més a més de la formació osmòtica que donen la moda, els costums i el fet de viure en un país civilitzat de segles.

En tornar, vaig tenir l'oportunitat, a través de la Carme López, que ja hi treballava de professora, d'anar a ensenyar a l'Escola de Mestres de Sant Cugat. Hi ensenyava sintaxi, que és una matèria que m'agrada moltíssim d'ensenyar (sintaxi castellana); però també hi vaig

fer un seminari de poètica, de lectura de poesia per als mestres en català. La vida de les persones, realment, es configura d'una manera atzarosa... Perquè, des de la Normal de Sant Cugat, vaig tenir l'oportunitat, també a través d'amics ja professors, Modest Prats i Josep Maria Nadal, d'entrar al Col·legi Universitari de Girona i després a la Facultat de Lletres de l'Autònoma. Com pots veure, m'agrada recordar la gent que m'ha ajudat. Sempre n'hi ha i cal reconèixer-ho. El problema no és buscar persones adients, encara que siguin els teus amics: el problema és utilitzar les influències en interès propi i afavorir gent sense mèrit només com a peons de protecció del teu lloc. Les actituds morals mediocres engendren més mediocritat.

T. *Quin record en tens, de l'Autònoma?*

O. Molt bo, la veritat. En aquell moment hi havia una assignatura que es deia Introducció als Estudis Literaris, que era una assignatura de poètica. Em van encarregar aquesta, i també una d'història de la literatura espanyola dels segles XVIII, XIX i XX; aquesta última també la feia a Girona, que llavors depenia de l'Autònoma... Anàvem i veníem, era bastant dur però molt intens i divertit. I amb el temps, vaig anar fent-me una bibliografia de teoria, de pensament literari, i em vaig anar dedicant a un tipus d'estudi que s'apartava de la metodologia històrica, que era la predominant i única en aquest país. Vaig anar introduint coneixements d'altres tipus de discursos sobre literatura, i per això vaig acabar a Teoria de la Literatura. Jo personalment crec que la teoria, la poètica, és una cosa creativament molt important, però que en aquest país ha estat molt oficialment i administrativament ignorada. I sobretot molts dels meus col·legues filòlegs sembla que no s'hagin adonat que és una disciplina poètica que és fonamental per a l'educació, ja des dels grecs. A més, en la meua època estava molt instaurada una visió més aviat sociològica i històrica de la literatura, més que no pas la poètica i de pensament literari.

T. *¿L'escola de Joaquim Molas?*

O. Doncs en certa manera, sí. Home, jo he tingut i tinc i una relació civilitzada amb el Dr. Molas, i he estat i sóc realment molt amiga d'alguns dels seus deixebles (penso sobretot en la Montserrat Roig, en Jordi Castellanos, en Josep Maria Benet i Jornet, Anna Maria Saludes, Giuseppe Grilli, etc). I he de reconèixer que tots plegats han donat a conèixer el corpus de la literatura catalana, un registre de veus i de comentaris absolutament fiables. Però el que passa amb els grups massa travats, i en un país petit i acomplexat com el nostre, és que tenen força sectària, i en el camí de la filologia em va semblar que allà dins ja hi havia distribuïdes totes les feines, i vaig veure que no hi havia res a afegir. En fi, que en tornar d'Anglaterra, tot i que vaig tenir la sort d'entrar a la Universitat, jo no treballava en cap

camp de confiança per al nucli dur del poder dels estudis literaris d'aquest país. No acabava de ser dels seus. Era de Girona, era ferrateriana i a més feia coses rares. I no tenia els apunts que s'havien de tenir... No ho tenia fàcil. I crec que si m'hagués dedicat a la filologia i a la història de la literatura catalana, segurament hauria tingut difícil que hi hagués hagut mai cap plaça per a mi. De manera que vaig poder fer el que m'agradava de veritat: fer poètica i des d'aquest punt de vista destacar textos exemplars catalans triats amb llibertat i en companyia de textos d'altres llengües. Crec que això és convenient per al català i per a la teoria, a més de satisfactori per mi. I en comptes de fer oposicions a Catalunya les he hagudes de fer a Espanya. Tot ha anat bé.

Ara, respecte el que preguntaves sobre l'Autònoma, el meu record de la Universitat en si és molt bo! A més sóc disciplinada i acato l'ordre acadèmic. Per altra part, el campus de Bellaterra sempre m'ha semblat molt agradable, amb un punt d'americà... Després, resulta que per anar a la Fabra no havia d'agafar el cotxe: així de simple, és una qüestió d'edat, de manera que, quan em van cridar, vaig canviar de lloc; però és que jo sempre m'he considerat un soldat de la institució acadèmica i crec que és una cosa importantíssima per al progrés mental i social del país, o sigui que tant és el lloc, el que compta és com pots incidir en l'educació. Clar, avui dia totes les universitats estan molt convulses: no hi ha diners, els criteris tenen una excessiva dependència d'interessos personals i es tracta els alumnes com si fossin clients, la qual cosa resulta molt perniciososa per l'educació en general... Ens falta un criteri més sòlid d'allò que és fonamental i de la seva aplicació; hi ha massa atomització en matèries que no són bàsiques. I també hem perdut el sentit de l'obediència i de saber reconèixer una autoritat contrastada, el mèrit que alguns tenen més que no pas altres, i sense que això vulgui dir cap tipus d'anorreament personal: es tracta d'esperar el teu moment. Però, i sobretot, la funció dels intel·lectuals, ni es respecta ni es valora, i l'autoritat es deixa al criteri dels mercats. En fi, l'educació, dirigida i pensada pels partits de torn, no acaba de trobar un disseny prou sòlid com perquè pugui durar més enllà dels mandats de cadascun. I, en qüestions culturals, hi trobem gent que pontifica, decideix, tria, remena i judica sense tenir ni cap obra sòlida ni cap mèrit contrastat. Però també és veritat que estem passant una crisi brutal i unes circumstàncies difícils, enormement histèriques i estressants. És terrible dir-ho, però la misèria econòmica engendra misèria moral. Per això ara hem de resistir tots molt, per no perdre la fibra moral. Sobretot els que ens dediquem a escriure, a llegir, a pensar... I no perdre l'alegria, això és molt important

T. *¿Creus que els estudis de literatura haurien de ser més transversals, menys especialitzats?*

O. La teoria de la literatura és estranya: és un saber que no sap què sap. Necessites la

història, necessites la filosofia, necessites la lingüística, però no ets ni lingüista, ni historiador ni filòsof. Ets una altra cosa. I per tant... De fet, transversals ja ho són, com a mínim a Humanitats, que és on jo he estat i encara estic com emèrita a la Pompeu Fabra. Però passa també que aquesta transversalitat, que és molt bona, té una cara fosca: apareixen assignatures per raons no gaire contrastades, la gran quantitat de matèries no permet aprofundir gaire en cadascuna de les disciplines, però, vaja, tot i així jo crec que, si una persona té interès, ja busca la manera de treure'n profit... Clar: els quatre anys de carrera són només una introducció, on et donen unes eines mínimes que després has d'aplicar a un objecte i a un objectiu. El postgrau té aquest sentit: t'enfoques i has de controlar una bibliografia més específica. Jo, per exemple, penso que en l'estudi de la literatura hi hauria d'haver més coneixements de la tradició clàssica i molta més dedicació a la metodologia textual. A llegir i a escriure; però les assignatures metodològiques no són gaire simpàtiques. Hauríem de ser conscients que la llengua és l'estructura del saber i de la comprensió. Ara diré una *boutade*: a base de saber moltes coses però sense saber gramàtica, la gent acaba no sabent llegir i les editorials, gestionades per gent que tampoc té gaire capes de pensament literari, acaben publicant llibres per a la gent que no sap llegir. Tot molt avorrit, i perillós, clar. La gent només llegeix allò que ja intueix de seguida; això sí que és, com deies al principi, molt autobiogràfic. La gent en el text hi llegeix allò que és ella mateixa, no fa el salt cap a l'altre; no sap fer allò que cal per llegir bé, que és sotmetre's a l'objectivitat del text: pensar sempre és pensar més del que és estrictament necessari.

T. *En relació amb això, Jordi Llovet ha afirmat fa poc, a Adéu a la universitat, que el país és una ruïna cultural. Consideres que han canviat els estudiants al llarg dels teus anys de docència?*

O. Sí que han canviat. No m'agrada parlar amb generalitats, però les circumstàncies vitals, socials i polítiques de la gent d'ara han canviat, per tant... I amb els gestors d'ara, és difícil que la Universitat respongui al model i a les ambicions que en teníem nosaltres. El *todo por la audiència* no és una bona màxima per educar ni per millorar el material humà, i no passa només a la Universitat. I tampoc és una bona orientació tractar els alumnes com si fossin clients: això és pervers moralment. Però crec que els nois i les noies d'ara, que són el futur, es mereixen que es faci el possible perquè puguin saber el que han de saber, i que tinguin confiança en les seves aptituds. Crec que cada generació es busca el camí per ser feliç; relativament parlant, clar. I individualment jo no veig que hi hagi cap diferència en els seus potencials o en la seva intel·ligència respecte dels d'abans. És més, jo diria que són més conscients de les dificultats. El que sí veig és que la misèria econòmica que tenim, juntament amb el desconcert, la injustícia i l'arbitrarietat en el repartiment, i juntament amb

la ignorància dels que decideixen sobre allò que és perdurable i que representa l'experiència i la memòria del saber, tots aquests factors (dels quals els nois i noies d'ara en són molt conscients) engendren tristesa i por. Jo crec que això és nou entre les generacions joves. Bé, és un tema inacabable, i és difícil no deixar-se endur per una certa radicalitat. S'ha de pensar llargament i amb una intenció seriosa i sincera, com segurament ha fet el Dr. Llovet. Però també s'ha de ser generós i en certa manera amable. Jo crec que un dels defectes de l'educació humanista és que hi continua faltant el que deia abans: metodologia i tolerància intel·lectual. S'ensenyen coses, però no el mètode de treballar-les. Potser m'equivoco, eh... L'educació demana fe, esperança i caritat [*riu*] —caritat en el sentit d'intentar posar-se en el lloc de l'altre, del text. Això és molt formatiu per pujar gent civilitzada.

T. Tornant als inicis, ¿quins van ser els teus mestres? Per exemple, Ferrater, Valverde...

O. Bé, de Ferrater ja te n'he parlat. Gabriel Ferrater no va ser mestre meu, no acadèmicament parlant. O potser sí que ho va ser, ja que vaig assistir a les seves classes sobre literatura catalana. I et puc assegurar que allà ja hi vaig començar a veure que el mètode, les preguntes, la manera d'encarar la matèria era tan important com el contingut. Però jo ja el coneixia; i potser té la seva gràcia dir que el vaig conèixer com a company de pupitre (per dir-ho així) quan ell feia l'últim curs de llicenciatura i jo també. I el recordo molt bé el dia de l'examen de lingüística, i crec recordar que ell el feia oral, o sigui que ja era considerat un alumne especial, de qualitat contrastada. Va ser l'any que li van donar la Lletre d'Or. Per mi era un escriptor ja gran, i una veu molt interessant: estàvem pendents del que feia i del que deia; per exemple, en aquella època feia unes classes de lingüística contemporània al col·legi major dels escolapis, a la Ronda de Sant Antoni. I un grup hi anàvem sempre. Ens vam fer amics; en acabar les classes, anàvem a fer una cervesa; en fi, no sé com, es va formar un petit nucli d'afinitats electives. Més o menys, el mateix grupet que anàvem cada setmana a casa d'en Valverde a Sant Cugat a fer un seminari de poètica. Això també va ser un luxe, una generositat total de part d'un Valverde, castigat sense docència pel franquisme, una generositat increïble cap als joves poetes del grup, que alguns no poetes també vam aprofitar. Perquè, de fet, jo ja era assistent assídua a les seves classes d'Estètica de la UB, tot i que no hi estava matriculada oficialment. Van ser realment dos mestres, però n'he tingut d'altres, potser no tan personals o no tan brillants; però la transmissió funciona sobre una base de confiança, d'admiració i de reconeixement. Crec que la capacitat d'admirar i de reconèixer el talent i l'autoritat és una marca de qualitat pel qui és capaç de detectar-la en les seves variants i graus. Ara, això no és gaire freqüent: tothom pensa que és excel·lent a la primera. De fet, aquests que parlen sempre

d'excel·lència, no saben que els que ho són no en parlen mai; treballen bé i prou. S'ha de saber ser alumne per tenir una disciplina sòlida d'aprenentatge durant una etapa de la teva vida jove.

T. *¿I pel que fa als mestres en sentit més institucional?*

O. En aquest sentit, jo estic molt agraïda a molts: brillants o no tant, divertits o realment avorrits: a mi sempre m'han anguniejat els profes seductors; crec, com diu Salinger, que són perillosos. Parlen molt bé; però no saps com o per què. Tot i que també hi ha una forma de seducció molt vàlida: tenir interès real en la feina dels alumnes i ajudar. Per exemple, i en aquest sentit, després, en Gabriel Ferrater també em va ordenar el cap. De fet, i abans de marxar a Londres, i com que jo li vaig demanar consell pel tema de la tesina, ell em va començar a orientar un treball sobre el règim preposicional dels adjectius. Entrar en una disciplina és imprescindible si es vol pensar bé, i treballar amb gent rigorosa de veritat i al mateix temps comprensiva ajuda molt a posar contenció a l'expressivitat... [S'atura] Mira: ara et sé respondre la pregunta que em feies al principi, allò de com em definiria. El meu discurs és l'intent de contenir l'expressió subjectiva a favor de la claredat expositiva conceptual. Aquesta seria jo.

T. *Tu vas fer un llibre sobre Rafael Masó, i has estudiat força Carner. ¿Què t'interessa, del Noucentisme?*

O. Sí, en tornar de Londres i, en vistes a continuar la carrera acadèmica, tot i que jo era llicenciada en romàniques, ja vaig poder fer la tesina en filologia catalana. En Gabriel ja era mort, i el treball que ell em dirigia sobre el règim preposicional dels adjectius anava agafant unes dimensions excessivament denses i llargues pel que jo necessitava. Per motius de proximitat ciutadana, jo sabia que en Masó havia escrit poesia (en aquell moment Comadira i Tarrús investigaven minuciosament i positivament el que seria el material del seu llibre sobre Masó, fundacional dins els estudis de l'arquitectura noucentista), i vaig començar a mirar-me-la. Vaig fer-ne l'edició i encara estic contenta de la classificació semaquicopoètica que en vaig fer. Això potser sí que ho teníem en comú, els gironins, i en certa manera en vam ser militants. Per nosaltres el Noucentisme era una època a reivindicar com a exemple, perquè en aquella moment es va intentar fer un país europeu, modern i funcional, sense perdre les arrels genuïnes d'aquest país. El Modernisme ja era un conjunt d'actituds europeïstes (la deliquescència finisecular, la decoració floral, l'absenta, l'artista com un geni marginat, el simbòlic místic...), però el Noucentisme va redescobrir el símbol clàssic, l'al·legoria didàctica, la necessitat de l'ofici de l'artista com a coneixedor dels seus materials i dedicat a una feina en què la tradició i el talent s'uneixen per aconseguir un sentit de

significacions diverses. Una època en què es va tenir la possibilitat de fundar no ben bé un estat propi, però sí una sèrie d'institucions, una xarxa de carreteres, de biblioteques, d'entitats civils... que van poder donar fonament després a un creixement nacional català; fins i tot a una gramàtica, i a una llengua civilitzada, imprescindible i per damunt de les diferències dialectals, apta per a la ciència i per a les grans traduccions de la literatura universal, una llengua civilitzada i d'estructura ambiciosa i fèrtil, un català que té un ordre clàssic, una llengua digna de tenir una gramàtica. Això s'havia anat perdent; però per sort, en aquest país la llengua ha tingut un destí fantàstic. Perquè comença amb Lull, que és un miracle i, ja en la modernitat, Verdaguer, en el sentit de dues forces que construeixen espai expressiu i conceptual nou. I, en aquest sentit, després ja ve Carner. No és que no n'hi hagi d'altres igual de bons o d'interessants pel que diuen, testimonien o formalitzen: tots els escriptors compten per modelar, conservar i mantenir en funcionament la seva llengua; però, després de l'empenta verdagueriana, és Carner qui obre la roda cap al pensament i la psicologia contemporània. Carner ens ha fet la llengua per al joc mental subjectiu contemporani, actual, ens ha ensenyat a pensar i a sentir amb matisos de contemporaneïtat... La gent no el llegeix bé, perquè potser és massa subtil per a la premsa d'avui. Ara recordo aquell poema que es diu «Tres noies», on hi ha uns versos que diuen: «Inconegudes ja de llurs mares, / van deleroses qui sap a on». Això és boníssim! Definir així l'adolescència és una observació que m'emociona, per la virtut del pensament, que és potser el que més m'interessa en un escriptor, i que Carner la té. Jo sempre dic, perquè ho he viscut com experiència pròpia, que a Carner cal llegir-lo per educar-se, per la complexitat del seu pensament i la perfecció de la seva forma. I veus, aquest convenciment el tinc gràcies a Ferrater. Mira, crec hi ha dos tipus de poesia: la popular i la culta; però la popular, per ser interessant, també ha de ser feta pels escriptors cultes. Si no, sempre li falta alguna cosa. Clar que ser culte no vol dir ser un savi eixut, vol dir saber-se dins una cadena i ser humil i poder reconèixer i aprendre del valor dels millors.

T. Abans parlaves de no perdre la fibra moral. Aleshores, ¿quina seria la missió de l'artista contemporani?

O. Bé, si es viu la vida, tothom acaba fent alguna cosa o altra. No ho sé, jo no sóc artista, tot i que tinc un temperament poètic. El meu pare era mecànic, i es va dedicar a la part elèctrica del cotxe, una cosa molt moderna en el seu temps. La vida és la que és, i crec que ens hem d'esforçar per viure-la amb il·lusió. No importa la missió, importa la vida, perquè és única. Els artistes, i sobretot els poetes (entesos en sentit ampli: els que escriuen amb voluntat formal de pensament) tenen potser una funció. Potser educar el pensament, i

propiciar experiències que tal vegada no tindries mai si no llegissis. Ara bé, potser és una mala missió, perquè avui dia passa una cosa molt estranya: tothom escriu, però dubto que la majoria llegeixin el que s'ha de llegir per poder escriure de veritat, amb intenció d'aportar pensament, experiència formal, intensitat emotiva. Sembla que escriure sigui només explicar històries, a vegades historietes o, encara pitjor, qualsevol cosa per aprofitar el fet de ser conegut per alguna altra cosa i fer-se un sobremèrit —publicitat no contrastada... En fi, és delicat, perquè, per altra part, és incòmode exigir que escriure sigui una activitat patètica, la tristesa del coneixement, l'exercici de la solitud, el rigor d'una musa implacable. Però això és la literatura, què vols fer-hi, tota la resta és entreteniment, i per entretenir-nos hi ha coses més fàcils que no la lectura. És estrany tot això: tots ben creatius, però els que es diuen artistes es treuen de sobre les dificultats de l'ofici, del pensament, de la tècnica i de la disciplina. No sé si això portarà a alguna cosa més que a *ideïcas*, amb molta arrogància neoavantguardista i amb molt poc mèrit poètic real. En fi, tot artista es mesura amb una dificultat d'una duresa terrible: fa, amb tota la seva responsabilitat i el seu saber, coses que ningú no li demana, perquè, de fet, avui dia l'experiència estètica es demana poc, perquè és difícil que algú mantingui l'atenció en l'obra dels altres, sobretot si s'ha de llegir. Mirar és molt més intuïtiu; en canvi, la lletra i el pensament és una mediació entre l'objecte i el subjecte, una dificultat. Jo els admiro molt els escriptors. I n'hi ha de molts gèneres i valors diversos. Tots són importants perquè, en definitiva, ells són i seran la nostra memòria. De fet, ja vaig dir en algun lloc (crec que era en el títol d'un article sobre Vinyoli) que l'obra dels escriptors acaba constituint «la solidaritat dels insolidaris».

T. *¿Quina opinió en tens, de la literatura catalana de la teva generació?*

O. Mira, com a tot arreu hi ha de tot, la qual cosa és bona i normal. I tothom fa el que pot. A mi m'agradaria tenir una tradició literària com l'anglesa, una filosofia i una música com l'alemanya, una tradició domèstica com la francesa, i un sentit estètic i filològic com l'italià, però no ho tenim ni ho podem tenir. El coixí no pot ser d'aquesta manera, perquè no ens han educat. Espanya és un país de vocació analfabeta; no creiem en l'educació. La massa fa el que pot; i de tant en tant surt, de manera imprevisible, un talent especial i imprevisible que sol tenir molts problemes perquè aquest és un país petit i ple d'enveges i ambicions desaforades. Per dir una cosa que no sé si serà ben rebuda, però és per entendre'ns: a mi personalment la Guerra Civil no m'ha interessat mai gaire; en canvi, intel·lectualment parlant, m'interessa molt més la Segona Guerra Mundial. És una anècdota. Per sort, vam poder sortir-ne. I la nostra ambició era fer la feina ben feta, i mirar cap a cultures més civilitzades, mes afinades. Llàstima que a Espanya sempre hem tingut

doblatges: els subtítols ens haurien fet més competitiu. Ara, també t'he de dir que una cosa que m'accontenta és que, mirant enrere, crec que la nostra va ser una generació que, malgrat tot, encara vam viure una mica la joia de viure, l'alegria. No sé, però emetíem senyals més alegres que els joves d'ara, potser érem més ingenus. Clar que les circumstàncies no eren tan dures; no sé per què, però la qüestió dels diners, del futur, la confortabilitat no ens angoixava tant. No en teníem, però teníem possibilitats de treballar. Aquesta mena de despreocupació tenia la seva gràcia: érem més beneïtets i més ingenus però sí, teníem uns models més alts. Després en van venir uns que eren molt ambiciosos, que ja s'havien format en català, i volien tenir la paella pel mànec, remenar les cireres, i totes aquestes coses, però no han fet gaire res, d'obra. Hi ha molta gent que és molt important, i no ha fet cap obra! Jo crec que el que importa és l'obra, però clar, com que ningú no té temps... No sé com acabarem. Ja m'agradaria tenir un balconet a l'eternitat i anar mirant què passa.

T. *¿Quins escriptors dels últims anys t'interessen, concretament?*

O.. Però saps què passa? Nosaltres passem. I a la meua edat, ja en llegeixes poc, d'estrictament contemporani. Llegeixo moltes coses per mi... Això no vol dir que no estigui al cas de la gent que escriu i que valoro, i també és inevitable, si t'interessa aquest món de l'escriptura, de saber qui és qui i què hi passa. Però aleshores caus en aquest cercle viciós: només són coneguts els que surten als mitjans i només surten als mitjans els que són coneguts —d'ells, clar... I ara últimament, crec que hi ha massa llibres de gent que és molt mediàtica però no té res a dir. De fet, jo, pel que fa a la prosa, espero el que escriuen els Serés, Toni Sala, Biel Mesquida, Subirana, Torner, Armengol, Ibáñez Fanés, Barbal, Fonalleras... potser me'n deixo algun (em sabria greu, però sóc molt dolenta per recordar noms). I últimament he llegit una novel·la estupenda de la Teresa Pous, i també el *Jo confesso* d'en Cabré. I després hi ha els poetes, clar. Però la poesia és un àmbit complicat justament perquè, de fet, jo penso que els poetes són molt importants. Els grans narradors, si t'hi fixes, comencen fent poesia; és el cas de Faulkner, per exemple, i tants d'altres. A mi m'agraden els poetes cultes, conscients de les seves formes de construir i que fugen dels tòpics fàcils Però la poesia és una tasca molt dura: la gent, en general, no en sap, de llegir-ne, i ho diuen: com si fos diferent que llegir un altre tipus de discurs. Tot el secret està en escoltar les veus, com si fóssim una conversa. Ara, també és veritat que és un gènere on és fàcil rossolar per la inanitat: quatre paraules una mica esotèriques i quatre imatges impossibles. I no, això és enormement avorrit. Però també la narració d'anècdotes pot ser enormement avorrida. En fi, el que és interessant és que respecte dels poetes, jo els llegeixo tots com si fossin contemporanis entre ells: en poesia no importa ni l'època ni la geografia:

la poesia bona és sempre actual, universal i precisa en el seu pensament formal i de sentit —i no importa ni el tema ni l'època: importa la veu i la formalització de l'experiència.

T. *Has dirigit algunes tesis, com la de Jaume Subirana sobre Carner. ¿Quin record en tens? ¿Consideres que tens deixebles?*

O. Recordo molt bé les relacions amb els meus alumnes. Ha estat molt satisfactori per mi tenir la oportunitat de veure'ls pensar. Ments joves que fan el seu camí i que s'esforcen en trobar el seu itinerari intel·lectual. Això és el que jo he fet: només dialogar i suggerir, però t'he de dir que normalment els que són realment bons ja tenen la seva pròpia obsessió. El paper del mestre (si és que ho puc dir així), és només facilitar un mètode apropiat, discutir idees i indicar estratègies de sentit i d'organització. I sí que agraeixo a tots el seu tracte i que m'hagin deixat participar dels seus coneixements. Se n'aprèn molt, dels alumnes. Ara, si ells em sentissin dient que són els meus deixebles potser em trobarien arrogant. Però jo crec que sí que he deixat petjada teòrica. I tots els que jo considero bons, crec que són millors que jo, millors que no era jo a la seva edat (i potser millors que no sóc ara, també, comptel). La cultura i el coneixement no és una cursa, sinó un cultiu. I els cultius aprofiten el que hi poses, la llavor, i que donen fruits i flors, tot això. Però els que jo conec, i amb qui encara em vaig veient, són gent perspicaç i llesta, i bones persones. Una mica arrogants, que això ja m'agrada, una mica elitistes, i bones persones, això és molt important [riu].

T. *Aquests dies ha fet deu anys que va morir Joan Ferraté. ¿Com va ser la vostra relació?*

O. El vam conèixer una mica gran, quan va tornar del Canadà. Hi vam tenir molt bona relació en el sentit amical i familiar. I, potser malgrat ell mateix, em va ensenyar un cert rigor. Ara, s'ha d'anar amb compte amb el rigor, no sigui que es transformi en un *rigor mortis*. És el que et deia al començament: potser m'agradaria, a partir d'ara, deixar-me anar una mica més. Els artistes ja ho tenen, saben expressar-se, però des de l'altra banda, des del costat teòric, és molt difícil. És difícil, trobar un pensador que escrigui igual que un escriptor que pensa. Aquests són els *meus* escriptors. Escriptors que pensen, i pensadors que escriuen poèticament: el *pensiero poetante*.

T. *Durant un temps, també vas fer crítica literària a la premsa... ¿Creus que la crítica ha de ser parcial?*

O. ¿Saps què va passar? Que no vaig trobar la manera d'escriure crítica sense que jo mateixa tingués la sensació que parlava des d'una trona. Era desagradable, tot i que tenia lectors que deien que em llegien molt interessats, no et pensis. També feia crítica de llibres a la ràdio. I aquí sí que ja hi vaig trobar més la mida i la manera de posar-hi una mica de sentit

de l'humor. La paraula, sense la lletra, és més lliure... Clar, la crítica pot ser parcial, segurament no pot no ser-ho..., però no ha de ser desagradable ni, sobretot, tenir prejudicis sectaris. De fet, a mi no m'agrada gens parlar de llibres que no m'agraden; trobo absurd perdre una hora fent un article sobre un llibre que no m'ha agradat. I clar, avui dia la gent vol safareig i polèmica, mentre que a mi el que m'interessa és reflexionar sobre la literatura. Valorar no m'ha agradat mai; a mi m'agrada fer reflexió. No m'agrada ni posar notes als exàmens: pateixo molt, quan arriba el moment.

T. També has estat, durant un temps, presidenta del PEN català, que és on ens trobem avui. Ara n'ets vocal. ¿Quina és, la feina aquí?

O. Molta, molta feina. Clar, el PEN és una associació d'escriptors que va néixer l'any 1921, sota els efectes de la Gran Guerra. El va crear una intel·lectual anglesa amb la idea que si els escriptors es relacionaven per sobre de les fronteres i dels estats, allò no tornaria a passar. Havia de ser una ciutadana anglesa la que pensava això... [riu] Als catalans sempre ens ha interessat molt tenir una plataforma internacional, i, per sort, la pertinença al PEN Internacional es dona per llengües i no per estats. Hi som com a catalans, com a escriptors i escriptores en llengua catalana. Es fa un congrés cada any, on es reuneixen tots els PEN del món, i hi anem com a catalans. També hi ha petits congressos anuals dels diferents comitès que articulen les tasques del PEN: el de Drets lingüístics, el de la vigilància per a la llibertat d'expressió i d'ajuda als escriptors perseguits, i el de la conservació i difusió del patrimoni literari. Perquè clar, si hagués de dependre dels periodistes, ells només entrevisten els que ja són famosos, però com que alhora no ets famós si no t'entrevisten, es genera com un cercle viciós, oi? Hi ha d'haver un reconeixement per a aquells escriptors que, tot i que potser no són tan famosos, és possible que siguin els que porten i aguanten la línia de força dura i funcional d'una tradició i d'una cultura literària. A més, el PEN Català forma part com a membre fundacional d'una xarxa internacional de ciutats-refugi que donen acolliment a escriptors que han de fugir del seu país per motius polítics: la xarxa ICORN. Aquestes tres coses impliquen una relació amb les institucions del país. I tot això és molt difícil. I ara la crisi ho ha acabat de fer costosíssim. No t'ho explico perquè és... desesperant. Sembla que es vulgui desfer el ja feble teixit civil; alguns gestors culturals, com que no som de cap partit, ens veuen més com un competidor que no pas com el que som realment: còmplices i col·laboradors per a la diplomàcia cultural internacional que el nostre país necessita més que cap altra cosa. També haig de dir que ara fem pocs socis, perquè la gent més jove ha perdut una mica la idea del treball i la lluita solidària. Ara pots comptar amb molt pocs voluntaris... I funcionem amb pocs diners. Fem el que podem. La veritat: molta feina i poca

visibilitat donada la transcendència que jo crec que té la nostra presència en l'espai internacional del PEN. Ja sé que és molt eteri, dir això, però jo n'estic molt contenta, dels deu anys que vaig presidir el PEN. O sigui que ja te'n pots fer!

T. *Per acabar: ¿ara quins projectes tens?*

O. Jo ara tinc idees una mica peregrines, la veritat: m'agradaria tornar a estudiar música, que la vaig deixar fa molts anys i la trobo molt a faltar. També m'agradaria estudiar una mica d'alemany, per poder llegir Hölderlin. Per altra part, he de fer un llibre sobre la mala missió, i un llibre que reculli la meva dedicació acadèmica. Posar ordre a les fotografies i als llibres. En fi, no sé si em donaran tant de temps. Per altra part, encara tinc feines i compromisos acadèmics i didàctics, en certa manera, o sigui que ja ho veurem... perquè també m'agrada molt badar i perdre el temps. No faig gaire plans a llarg termini. De moment, espero que aquesta entrevista surti bé i tingui algun interès per a qui arribi a llegir-la. Moltes gràcies.

Els articles d'aquest número 2 de la revista *Veus baixes*,
publicats al febrer de 2014,
amb ISSN 2254-5336,
es publiquen amb llicència Creative Commons:
se n'autoritza la reproducció sempre que se'n citi l'autor,
que sigui sense propòsits comercials
i que no se'n facin elaboracions derivades

